

C. Bouman, *Het zondebegrip bij Spinoza en Scholten - een vergelijking*, doctoraalscriptie godsdienstwijsbegeerte (o.l.v. drs. Th. Zweerman te Utrecht en prof. H.G. Hubbeling te Groningen).

Enkele lijnen uit deze scriptie zijn:

- de kern van de vergelijking ligt in de briefwisseling met Blijenbergh en de *Ethica* boek 4 enerzijds, en de vier drukken van *De Leer der Hervormde kerk* aan de andere kant;
- bij Spinoza bestaat zonde/kwaad niet, "ontstaat" ze door vergelijking, is ze verhinderend in haar "werken" (in afwijking van standpunt G. Deleuze);
- binnen de gedetermineerdheid is er voor de mens een weg tot vrijheid: de eigenlijke weg is die der kennis, het inzicht; er is een tweede, toeleidende, weg der gehoorzaamheid, ver aan de eerste ondergeschikt;
- determinisme bij Spinoza is dynamisch van aard; men dient ze te beschrijven in termen van een kwantitatieve ethiek, daarbij in het oog houdend dat het om kwalitatief bepaalde kwantiteit gaat;
- opmerkelijk is dat er tussen de kennisniveau's onder het aspect van de duur discontinuïteit én continuïteit is, en in omgekeerde richting continuïteit én discontinuïteit onder het aspect van de soort kennis;
- doel van Spinoza is een anthropicee;
- bij Scholten is er wel verschuiving van dualisme naar monisme, maar beide benaderingen blijven van begin tot einde aanwezig;
- de mens is bestemd tot vrijheid (noodzakelijk), en hij is potentiëel vrij (wilsaspect);
- zonde staat in dienst van God, vindt oorsprong in Gods plan, maar niet in God zelf; het is een niet-zijn dat bij de mens een nog-niet-zijn aanduidt; zonde hoort niet bij de natuur van de mens; God ziet de mens aan op wat hij eens zijn zal; zonde is prikkel om verder te komen (= actueel te worden);
- Jezus is model en grond van deze actualisering; Jezus is de zichtbaar geworden immanente kracht in het onomkeerbare proces der menselijke rechtvaardiging;
- het gaat Scholten om een theodicee;
- vergelijking: nogal wat overeenkomst in de formele terminologie; inhoudelijk is Scholten géén Spinozist (zijn eigen visie, en die van anderen, ten spijt);
- het meest duidelijk te zien in de harmoniegedachte die beiden vertegenwoordigen: bij Spinoza is er harmonie, die dan zo wordt ingevuld dat ze tot een dynamische levenshouding voert; bij Scholten is er een eschatologische harmonie die zo wordt ingevuld dat alle tijd tot een stilstaand moment wordt en men eerder tot een statische levenshouding komt;
- beiden zoeken een weg der vrijheid voor de mens en zijn handelen; bij beiden zijn er - binnen hun stelsel - zeer kritische vragen te stellen naar de voorzienigheid Gods en naar de uitverkiezing;
- verschil en overeenkomst tussen beiden zijn terug te brengen op het werken van hetzelfde gedachtengoed in filosofische termen (Spinoza) en het inbrengen in een theologisch kader (Scholten).

Het adres van ds C. Bouman is:
Kiebeukel 15,
Gulpen